

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ КРЕДИТИ ТИЗИМИНИНГ ЭВОЛЮЦИЯСИ

Расулов Акмал Абдунаимович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази мустақил изланувчиси

Ўзбекистонда сўнги йилларда таълим соҳаси ҳукуматнинг барча бўғинларда таълимни модернизация қилиш ва сифатини оширишга қаратилган саъй-ҳаракатлари билан муҳим ўзгаришларни бошдан кечирмоқда. Ўзбекистонда таълим учта асосий босқичга бўлинган: бошланғич таълим, ўрта таълим ва олий таълим. Ўзбекистонда олий таълим университетлар, институтлар ва академиялар томонидан амалга оширилади. Ўзбекистонда олий таълим юксак кадрланади, чунки у шахсни касбий мартабага тайёрлайди ва мамлакат иқтисодий ривожланишига ҳисса қўшади. Аммо Ўзбекистонда, бошқа кўплаб мамлакатларда бўлгани каби, олий таълимга кириш кўпинча талабалар ва уларнинг оилалари учун катта молиявий тўсиқ бўлади. Ушбу муаммони ҳал қилиш ва таълим олишдан тенг фойдаланишни таъминлаш учун таълим кредитлари тизимлари яратилди.

Ўзбекистонда таълим кредити тизимининг эволюцияси мамлакатнинг олий таълим йўлидаги молиявий тўсиқларни бартараф этиш ва барча талабалар учун тенг ҳуқуқли фойдаланиш имкониятини таъминлашга қаратилган ҳаракатларини акс эттиради. Ўзбекистон мустақилликнинг дастлабки йилларида иқтисодий ўтиш ва ресурсларнинг чекланганлиги сабабли олий таълимни молиялаштиришда жиддий муаммоларга дуч келди.

Талабаларни молиявий қўллаб-қувватлаш бўйича дастлабки саъй-ҳаракатлар, биринчи навбатда, давлат томонидан молиялаштириладиган стипендиялар ва грантлар орқали, талабаларнинг илмий ютуқлари ва ижтимоий-иқтисодий ҳолатига қараб йўналтирилди. Ўзбекистонда таълим кредитларининг расмий жорий этилиши Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида белгиланган вазифаларни амалда ошириш, ёшларнинг таълим олиши учун янада кенг имкониятлар яратиш, олий маълумот олаётган фуқароларни ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 26 июлдаги “Олий ўқув юртларида тўлов-контракт асосида ўқиш учун таълим кредитлари бериш тўғрисида” 318-сон қарори билан амалга оширилган.

Ҳукумат олий таълимга ўсиб бораётган талабни қондириш ва оилаларнинг молиявий юқини енгиллаштириш учун молиявий ёрдамнинг анъанавий шакллари кредитлар билан тўлдириш зарурлигини тан олди. Ўтган йиллар давомида таълим кредити тизими аҳолининг кенг қатламини, жумладан, қишлоқ жойларидан келган талабалар ва кам таъминланган жамоаларни қамраб олиш учун кенгайтирилди. Ҳукуматнинг ташаббуслари ва молия институтлари билан ҳамкорликлари паст фоиз ставкалари ва

мослашувчан тўлов имкониятлари каби қулай шарт-шароитларни таклиф қилиш орқали таълим кредитлари имкониятларини оширишда ҳал қилувчи роль ўйнади.

Таълимни барқарор молиялаштириш механизмлари муҳимлигини тан олган сиёсатчилар таълим кредити тизимини мустаҳкамлаш бўйича ислоҳотларни амалга оширдилар. Ушбу ислоҳотлар меъёрий-ҳуқуқий базани яратиш, кредитларни бошқариш тизимини такомиллаштириш ва таълим кредитларини самарали бошқаришни таъминлаш учун институционал ёрдам кўрсатишни ўз ичига олди. Таълим кредитларининг жорий этилиши олий таълимдаги иштирок кўрсаткичлари ва талабаларни қамраб олишига ижобий таъсир кўрсатиб, мамлакатнинг инсон капиталини ривожлантиришга ҳисса қўшди. Бироқ, чекланган хабардорлик, маъмурий самарадорлик ва етарли маблағ йўқлиги каби муаммолар таълим кредити тизимининг тўлиқ салоҳиятини ишга тушириш самарадорлигига тўсқинлик қилди.

Таълим кредитларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш борасида сезиларли ютуқларга эришилган бўлсада, тизим барқарорлиги ва самарадорлигини таъминлашда муаммолар сақланиб қолмоқда. Олдинга силжиш, таълимни молиялаштиришга инвестицияларни давом эттириш, сиёсат ислоҳотлари ва институционал қўллаб-қувватлаш Ўзбекистондаги барча талабалар учун олий таълим олиш имконияти ва арзонлигини ошириш учун муҳим аҳамиятга эга бўлади.

Ҳозирги кунда таълим кредити Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 18 августдаги “Олий, ўрта махсус ва профессионал таълим ташкилотларида тўлов-контракт асосида ўқиш учун таълим кредитлари ажратишни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 527-сон қарори билан тартибга солиб келинмоқда.

Унга қўшимча равишда таълим ташкилотларида таҳсил олиш истагидаги хотин-қизлар учун янада қулай шарт-шароитлар яратиш, уларнинг илмий салоҳияти ва малакасини тизимли ошириб боришни қўллаб-қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-87-сон Фармониға мувофиқ, “2022/2023 ўқув йилидан бошлаб республикадаги барча хусусий, хорижий ва давлат олий, ўрта махсус ва профессионал таълим ташкилотларида кундузги, сиртқи ва кечки таълим шаклида хотин-қизларнинг тўлов-контракт асосида таҳсил олиши учун имтиёзли шартларда таълим кредитларини молиялаштириш мақсадида тижорат банклариға Давлат бюджетидан маблағ ажратишнинг янги тизими жорий этилган” ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 18 июлдаги “Олий, ўрта махсус ва профессионал таълим ташкилотларида хотин-қизларнинг таълим олишларини қўллаб-қувватлашга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-323-сон қарори билан амалга ошириб келинмоқда.

Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштиришнинг ҳозирги ҳолати олий таълим олиш имкониятларини кенгайтиришга қаратилган ҳукумат ташаббуслари ва хусусий

секторнинг аралашувини акс эттиради. Нархлар арзонлиги ва фойдаланиш имкониятини оширишда муваффақиятга эришилган бўлсада, таълим кредити дастурлари самарадорлиги ва имкониятларини оптималлаштиришда муаммолар сақланиб қолмоқда. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш ва мавжуд саъй-ҳаракатларга асосланиб, Ўзбекистон таълимдан тенг фойдаланишни таъминлаш ва инсон капиталини ривожлантиришга кўмаклашиш мақсадларини янада олға силжитиши мумкин.

Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш олий таълим олишнинг тенг ҳуқуқлилигини таъминлаш ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш учун муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистонда талабаларнинг олий таълим олишларини қўллаб-қувватлаш мақсадида таълим кредити дастурларини йўлга қўйиш борасида сезиларли ютуқларга эришилди. Бироқ, бир қанча муаммолар, жумладан, чекланган хабардорлик, маъмурий тўсиқлар, киришдаги номутаносиблик, арзон нархлардаги муаммолар ва сифатни таъминлаш зарурати сақланиб қолмоқда. Бу муаммолар таълимни молиялаштириш механизмларини доимий такомиллаштириш ва инновациялар муҳимлигини таъкидлайди.

Халқаро ва илғор тажрибалардан келиб чиқиб, Ўзбекистонда таълим кредит тизимини ривожлантиришнинг бир қанча асосий йўналишлари белгилаб берилди. Институционал салоҳиятни кучайтириш, тарғиботни кучайтириш, молиялаштириш манбаларини диверсификация қилиш, мақсадли қўллаб-қувватлаш дастурларини амалга ошириш, мослашувчанлик ва инновацияларни жорий этиш, мониторинг ва баҳолашни кучайтириш, ҳамкорликни рағбатлантириш таълим кредитлари олиш имконияти, арзонлиги ва самарадорлигини оширишнинг муҳим стратегиясидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-87-сон Фармон
2. Priyadharshini, S., & Padmaja, M. (2019). Effectiveness of education loan in empowering rural area students with special reference to kanchipuram and thiruvallur districts.. Journal of emerging technologies and innovative research.
3. Pogosyan, G. (2022). Development of educational loan programs. 202202. <https://doi.org/10.14451/2.164.58>.
4. Ping, L. (2001). On the Development in China's Educational Loan. Journal of Foshan University.
5. Rani, P. (2014). Education Loans and Financing Higher Education in India. Higher Education for the Future, 1, 183 - 210. <https://doi.org/10.1177/2347631114539891>.